

URSZULA BRZOWSKA

Wydział Teologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Lublin

Duchowość karmelitańska w życiu i wybranym nauczaniu św. Jana Pawła II

Streszczenie: Duchowość karmelitańska pozostawała wyraźnie obecna w życiu i nauczaniu św. Jana Pawła II. Związane to było najpierw z jego środowiskiem, gdzie stykał się z nią głównie poprzez karmelitańskie duszpasterstwo (Wadowice), lekturę dzieł hiszpańskich mistyków (Kraków) oraz studia – zgłębianie doktryny św. Jana od Krzyża (Kraków i Rzym). Kontakt ten trwał także po wyborze na Stolicę Apostolską, m. in. w spotkaniach z przedstawicielami wspólnot, w korespondencji, szczególnie zaś w beatyfikacjach i kanonizacjach postaci Karmelu.

Do jego duchowości Papież wielokrotnie odwoływał się w swoim nauczaniu, poruszając różne jej aspekty w zależności od adresatów bądź okoliczności przemówień czy listów. Na ich podstawie nakreślić można ogólny jej obraz, który tworzą następujące rysy: maryjność, ideał kontemplacyjny, chrystocentryzm, eklezjalność oraz doskonała miłość. Wskazują one na integralność tej duchowości, posiadającej charakter głęboko Boski i ludzki, mistyczny i eklezjalny. Dzięki temu staje się ona pewną drogą do świętości, czego potwierdzeniem są liczni święci Karmelu, jak i sam św. Jan Paweł II, który nią kroczył.

Słowa kluczowe: Pduchowość karmelitańska, św. Jan Paweł II, chrystocentryzm, eklezjalność.

Wprowadzenie

Poznając życie św. Jana Pawła II nie sposób nie dostrzec jego licznych związków z duchowością Karmelu, tak w wymiarze biograficznym, jak i doktrynalnym. Niewątpliwie miała ona również niemały wpływ na bogatą osobowość oraz głębię jego doświadczenia wiary, co wyraził ks. kard. Stanisław Dziwisz w słowach: „O Janie Pawle II możemy powiedzieć, że jest «Papieżem karmelitańskim», jako że dojrzał do świętości przede wszystkim w szkole świętych Karmelu, a zwłaszcza św. Jana od Krzyża, odziany szkaplerzem Karmelu”¹. Jeśli w tym subiektywnym aspekcie trudno określić jednoznacznie zakres i skutki wewnętrznego oddziaływania tradycji karmelitańskiej na Karola Wojtyłę, to z pewnością można wskazać jej

¹ *Karmelitański Papież. Księga pamiątkowa z okazji beatyfikacji Jana Pawła II*, red. M. Zawada, Kraków 2011, s. 2.

obecność w sensie obiektywnym, przedstawiając konkretne fakty z jego egzystencji, a także treść jego wypowiedzi.

Temu celowi służy też niniejsze studium, którego przedmiot stanowi zaprezentowanie duchowości Karmelu w życiu i wybranym nauczaniu św. Jana Pawła II. O ile w wymiarze biograficznym chodzi o ukazanie egzystencjalnego związku Wojtyły z nią, o tyle w wymiarze doktrynalnym zostanie podjęta próba nakreślenia jej ogólnego obrazu, jaki wyłania się z nauki Ojca Świętego. Ponieważ zaś pierwszy aspekt – niezbędny do głębszego zrozumienia papieskiego przesłania – był już niejednokrotnie badany², w tym opracowaniu zostanie jedynie pokrótce przybliżony, aby większą uwagę i miejsce poświęcić drugiemu: zarysowaniu duchowości karmelitańskiej w ujęciu Papieża.

Wzorem dla niej jest przede wszystkim doktryna św. Teresy od Jezusa, od której wzięła początek reforma zakonu, dlatego analiza będzie się koncentrować na wypowiedziach dotyczących tej Świętej. Zresztą wielokrotnie Jan Paweł II wzywał mniszki do wierności charyzmatowi Założycielki jako podstawie ich tożsamości. Podobnie zwracał się do karmelitów bosych w odniesieniu do św. Jana od Krzyża, by tak jak on stali się mistrzami i przewodnikami duchowymi dla innych³. Jakkolwiek mistyczne dziedzictwo Świętego z Fontiveros wycisnęło niezatarte znamię na całej tradycji karmelitańskiej, posiada ono charakter bardziej uniwersalny w opisie doświadczenia wiary oraz etapów jej rozwoju. Z kolei ukazywanie przez Papieża poszczególnych osób związanych z Karmelem służyło przede wszystkim przedstawieniu ich indywidualnej sylwetki duchowej wraz z moralną nauką, jaka płynie z pozostawionego przez nich przykładu. Ograniczoność niniejszego opracowania nie pozwala na uwzględnienie wszystkich tych postaci, ani nawet na wniknięcie w głąb tak bogatej spuścizny duchowej św. Jana od Krzyża, którego doświadczeniu wiele uwagi poświęcił Ojciec Święty jako jego znawca. Możliwa staje się prezentacja jedynie wybranych aspektów nauczania papieskiego dotyczącego duchowości karmelitańskiej, co też zostanie podjęte w drugiej części studium.

1. Osobisty związek Karola Wojtyły z Karmelem

Duchowość karmelitańska od najmłodszych lat kształtowała chłopięcą pobożność Karola Wojtyły, następnie zaś jego młodzieńczą wiarę. Późniejsze nauczanie Świętego nie miało zatem charakteru czystej teorii, lecz oparte było na osobistym doświadczeniu. Dzięki takiej historii życia, w którą wpisana została obecność Karmelu, mógł on już jako Następca św. Piotra szczególnie jasno i wnikliwie przedsta-

² Zob. np.: *Karmelitański Papież. Księga pamiątkowa z okazji beatyfikacji Jana Pawła II*, red. M. Zawada, Kraków 2011; *Szkaplerz św. Jana Pawła II*, red. Sz. Prażkiewicz, K. Twarowski, Kraków 2014; A. Wach, *Jan Paweł II a duchowość karmelitańska*, <http://www.karmel.pl/jan-pawel-ii-a-duchowosc-karmelitanska/> [30.09.2017].

³ Por. *Virtutis exemplum et magistra*. List do przełożonego generalnego karmelitów bosych z okazji 400-lecia śmierci św. Teresy od Jezusa (14.10.1981), w: *Przewodnicy na Górę Karmel ukazani przez Jana Pawła II*, red. Cz. Gil, Kraków 2000, s. 2 [dalej: PGK].

wiać to dziedzictwo, odnajdując się w nim bez trudności.

1.1. Wadowice

Podstawowe środowisko, w którym przyszły Papież zetknął się z duchowością Karmelu, stanowiło jego miasto rodzinne, Wadowice. Tu bowiem, od 1892 roku, przebywali karmelici bosi dzięki staraniom o. Rafała Kalinowskiego – inicjatora fundacji i zarazem pierwszego przeora konwentu. Prawdopodobnie to on dedykował go św. Józefowi⁴, któremu Jan Paweł II w srebrny jubileusz pontyfikatu ofiarował papieski pierścień⁵.

Urodzony w 1920 roku młody Karol wzrastał więc w sferze oddziaływania wadowickiego klasztoru. Choć mieszkał tuż przy kościele parafialnym, gdzie przyjął chrzest i uczestniczył we Mszy świętej, często udawał się do karmelitańskiej świątyni „na górce”, by tam odbywać spowiedź, brać udział w nabożeństwach, a szczególnie w nowennie przed uroczystością Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel. Sam później, tuż po konsekracji biskupiej, odwiedzając klasztor i Niższe Seminarium w Wadowicach, wspominać będzie ten okres wakacyjny, gdy z pochłaniającej zabawy z kolegami wyrывał go „melodyjny głos karmelitańskich dzwonów”⁶.

Tu również przyjął szkaplerz. Nosił go stale w ciągu całego życia, o czym świadczy m. in. zdjęcie z pobytu w obozie junackim, ukazujące młodzieńca z płóciennym szkaplerzem na szyi, a także wypowiedź nowo konsekrowanego biskupa: „Szkaplerz, który przyjąłem z rąk o. Sylwestra w dniu mojej pierwszej Komunii świętej, noszę zawsze [...]”⁷. Z kolei do chorych, którym jako wikariusz parafii św. Floriana w Krakowie zorganizował rekolekcje wraz z obrzędem nałożenia szkaplerza, powiedział: „Noście zawsze święty szkaplerz. Ja zawsze mam szkaplerz na sobie i odniosłem wiele dobra z tego nabożeństwa”⁸. Także już jako Najwyższy Pasterz dał świadectwo wierności wobec niego⁹.

W cieniu kościoła parafialnego i karmelitańskiej świątyni chłopiec kształtował więc swoją pobożność maryjną¹⁰. Tu również miał z pewnością okazję spotkać o. Alfonsa Marię Mazurka, prefekta Niższego Seminarium (1920-1930), którego wiele lat później beatyfikował razem z pozostałymi 107 męczennikami II wojny światowej¹¹. Podczas spotkania z członkami Papieskiego Fakultetu Teologicznego „Teresianum”, 22 kwietnia 1979 roku, Ojciec Święty podzielił się wspomnieniem serdecznej więzi, jaka łączyła go z wadowickim konwentem: „Karmelitów bosych znam od dziecka.

⁴ Zob. *Karmelici bosi w Wadowicach. Historia*, <http://karmel-wadowice.pl/klasztor/historia/> [27.09.2017].

⁵ Zob. *Jan Paweł II i Karmel*, <http://www.karmel.pl/jan-pawel-ii-i-karmel/> [27.09.2017].

⁶ Zob. J. Zieliński, *Szkaplerzne nabożeństwo Jana Pawła II*, „Głos Karmelu” 6/24 (2008), s. 37.

⁷ Zob. „Szkaplerz noszę zawsze”. *Wypowiedzi Ojca Świętego Jana Pawła II o swoim nabożeństwie do Matki Bożej Szkaplerznej*, <http://www.karmel.pl/szkaplerz-nosze-zawsze/> [27.09.2017].

⁸ Zob. tamże.

⁹ Zob. Jan Paweł II, *Dar i tajemnica*, Kraków 1996, s. 28-29.

¹⁰ Zob. tamże.

¹¹ Zob. A. Wach, *Karmelitański Jan Paweł II*, „Głos Karmelu” 6/24 (2008), s. 11.

[...] przyzwyczailem się do waszego, tak charakterystycznego habitu od pierwszych lat mojego życia. Uczęszczałem także do waszego kościoła, biorąc udział w liturgii i odprawianych tam nabożeństwach. [...] Chodziło się zawsze z radością do tego kościoła, położonego nieco «na górze», aby się wypowiadać [...]. Wasze świadectwo pozostawiło niezatartą pieczęć na całe moje życie”. Tak więc wpływ wspólnoty zakonnej nie polegał jedynie na oddziaływaniu duszpasterskim, ale zaznaczał się już poprzez samą obecność mnichów.

1.2. Kraków

Po zdaniu egzaminu dojrzałości Karol wyjechał na studia do Krakowa, przerwane wybuchem wojny. Jednym z jego pól zaangażowania stał się udział w zebraniach Żywego Różańca organizowanych w parafii księży salezjanów na Dębnikach. Z racji wydanego ze strony okupantów zakazu prowadzenia działalności duszpasterskiej przez kapłanów młodzieńcy pragnący rozwijać życie duchowe powierzeni zostali świeckiemu krawcowi, Janowi Tyranowskiemu, który dbał o ich formację poprzez spotkania na wspólnej modlitwie i rozmowie. Ten człowiek niezwykle głębi wywarł wielki wpływ na Karola. On także podarował mu do lektury dzieła hiszpańskich mistyków: św. Teresy od Jezusa i św. Jana od Krzyża, które okazały się odkrywcze dla młodego wadowiczanina poszukującego prawdziwej relacji z Bogiem¹².

Odtąd Wojtyła zaczął poznawać coraz bardziej doktrynę Mnicha z Fontiveros. Jako kleryk konspiracyjnego seminarium podjął się napisania pracy magisterskiej na temat: *Pojęcie środka zjednoczenia duszy z Bogiem w nauce św. Jana od Krzyża* pod kierunkiem ks. Ignacego Różyckiego. Samodzielnie uczył się języka hiszpańskiego, by móc czytać pisma Mistyka w oryginale¹³.

Rok wstąpienia Karola do seminarium – 1942 – był także 400. rocznicą narodzin duchowego Ojca Karmelu. Młodzieniec uczestniczył w jej obchodach, w tym czasie również wyraził przed ówczesnym prowincjałem, o. Józefem Prusem, pragnienie przynależności do tegoż zakonu. Przeszkodą do jego realizacji okazała się jednak wojna, która spowodowała zamknięcie nowicjatu w Czernej, a także przymus fizycznej pracy. Wojtyła otrzymał zatem możliwość zostania karmelitą dopiero po zakończeniu wojny¹⁴.

Ostatecznie wybrał drogę kapłaństwa diecezjalnego, przekraczając progi seminarium duchownego. Mimo to pod koniec pobytu w nim dawne pragnienie dało o sobie znać na tyle, że kleryk ponownie poprosił o przyjęcie do Karmelu. Taka decyzja jed-

¹² Zob. Jan Paweł II, *Dar i tajemnica*, dz. cyt., s. 25; A. Wach, dz. cyt., s. 12. Z kolei w przemówieniu do Papieskiego Wydziału Teologicznego „Teresianum” w Rzymie (22.04.1979) Papież wyznał: „[...] zainteresowanie waszym wielkim Doktorem, św. Janem od Krzyża (studiowałem go więcej niż św. Teresę), zawdzięczam nie karmelicie, ale pobożnemu katolikowi świeckiemu [...] ten człowiek był nie tylko znawcą, ale również naśladowcą św. Jana od Krzyża. Tak spotkałem się z dziełami św. Jana od Krzyża, czytałem je i usiłowałem zrozumieć” (PGK, s. 72).

¹³ A. Wach, dz. cyt., s. 12.

¹⁴ Zob. tamże.

nak wymagała zgody ordynariusza. Księżę kard. Adam Stefan Sapieha nie udzielił jej, tłumacząc odmowę krótko: „Trzeba najpierw dokończyć to, co się zaczęło”¹⁵.

1.3. Rzym

Wyświęcony 1 listopada 1946 roku, młody kapłan został wysłany do Rzymu na dalsze studia na Papieskim Uniwersytecie „Angelicum”. Tu mógł ponownie oddawać się studium doktryny hiszpańskiego Mistyka, pisząc pracę doktorską na temat: *Zagadnienie wiary w dziełach św. Jana od Krzyża* pod kierunkiem o. Reginalda Garrigou-Lagrange’a.

Nauczanie, a zarazem doświadczenie owego Doktora Kościoła posiadało zatem niemałe znaczenie dla samego Karola i kształtowało jego duchowość. Jak twierdzi o. Albert Wach, doktryna ta zaowocowała w Wojtyłe pogłębionym humanizmem – odkryciem wielkiej wartości i godności człowieka. Wskazuje na to zamieszczony w 1951 roku w czasopiśmie „Znak” artykuł pt. *O humanizmie św. Jana od Krzyża*, a także wypowiedź skierowana do członków „Teresianum” (1979): „Chcąc poznać do głębi godność człowieka, należy zapoznać się z doktryną św. Jana od Krzyża”¹⁶. Temu autorowi, jak potem sam Papież wyznał, zawdzięczał „wielkie oświecenie duchowe”¹⁷. Hiszpański Karmelita stał się dla niego przewodnikiem w relacji z Bogiem – w wędrówce wiary, w którą wpisana jest również „noc ciemna”, co potwierdził w przemówieniu wygłoszonym 4 listopada 1982 roku przy grobie Świętego w Segowii: „Dzięki składam Opatrzności, która pozwoliła mi przybyć tu, aby uczyć relikwie i przywołać postać oraz naukę św. Jana od Krzyża, któremu tyle zawdzięcza moja duchowa formacja. Nauczyłem się go i poznałem w młodości i zdołałem nawiązać wewnętrzny dialog z tym nauczycielem wiary, z jego językiem i myśleniem, aż do momentu kulminacyjnego, jakim było opracowanie tezy doktorskiej [...]. Od tamtego czasu stał się on dla mnie przyjacielem i mistrzem, który wskazywał światło jaśniejące w ciemności, ażeby zawsze podążać ku Bogu «bez innego przewodnika, ni światła, prócz tego, które w sercu płonęło. Ono mnie prowadziło bezpieczniej niż światło południa» [...]”¹⁸.

Drugim etapem życia Karola Wojtyły związanym z Wiecznym Miastem była jego posługa Piotrowa na Stolicy Apostolskiej. Tu związki z Karmelem objawiły się w licznych odwiedzinach klasztorów podczas pielgrzymek, w spotkaniach z przedstawicielami wspólnot, w rozmowach, korespondencji, mianowaniu 14 biskupów spośród zakonu, szczególnie zaś w dokonanych 20 beatyfikacjach i 4 kanonizacjach osób żyjących duchowością karmelitańską¹⁹. W ten związek wpisuje się również

¹⁵ Jan Paweł II, *Dar i tajemnica*, dz. cyt., s. 26.

¹⁶ Zob. A. Wach, dz. cyt., s. 13.

¹⁷ Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników Kapituły Generalnej Karmelitów Bosych w Watykanie* (04.05.1985), dostępne na stronie: <http://www.karmel.pl/04-05-1985-chodzilo-sie-z-radoscia-do-tego-kosciola/> [27.09.2017].

¹⁸ PGK, s. 73.

¹⁹ Zob. Jan Paweł II i Karmel, <http://www.karmel.pl/jan-pawel-ii-i-karmel/> [27.09.2017].

duchowa łączność i przyjaźń z s. Łucją dos Santos, która w 1948 roku za papieskim zezwoleniem przeszła ze Zgromadzenia Św. Doroty do wspólnoty karmelitanek bosych w miejscowości Coimbra, przyjmując imię Marii Łucji od Jezusa i Niepokalanego Serca Maryi²⁰. Z kolei uroczystości, obchodzone rocznice czy okazjonalne przemówienia wydobyły na światło dzienne nie tylko cnoty wybranej postaci, stawiając ją za przykład do naśladowania, ale ukazały również wielkie bogactwo duchowości Karmelu, który rodzi takich duchowych synów i córki.

2. Duchowość Karmelu w nauczaniu św. Jana Pawła II

Temat duchowości karmelitańskiej nie pojawiał się w nauczaniu papieskim jako odrębne zagadnienie, lecz był włączony zwykle w przemówienia bądź pisma okolicznościowe. Ojciec Święty, poświęcając uwagę danej postaci czy wydarzeniu, równocześnie wydobywał – wprost lub pośrednio – to, co stanowi charakterystyczny rys Karmelu. Miało to miejsce głównie w przypadku przesłania dotyczącego św. Teresy od Jezusa, która dokonała odnowy zakonu, a poprzez pouczenia oraz własny przykład wytyczyła mu określony kierunek rozwoju i zasadniczą tożsamość. W ten sposób można odkryć pewien obraz duchowości właściwej dla całej rodziny zakonnej, aczkolwiek należy pamiętać, że poszczególni jej członkowie nie stanowią nigdy prostej kopii ich Fundatorki. Duchowość bowiem w pierwszym rzędzie kształtowana jest przez Ducha Świętego, Sprawcę życia duchowego, zawsze jednak w obrębie pierwotnego charyzmatu.

Charyzmat ten posiada kilka szczególnych rysów, na jakie Papież zwrócił uwagę w swym nauczaniu. Należą do nich: maryjność, kontemplacja, chrystocentryzm, eklezjalność oraz doskonała miłość.

2.1. Maryjność

Jan Paweł II, od dzieciństwa głęboko związany z pobożnością maryjną poprzez nabożeństwo szkaplerzne, rozwijaną aż po dojrzałą jej formę w *Totus Tuus* – pełnym miłości i oddania zawierzeniu, nie mógł pominąć milczeniem osoby Maryi w orędziach skierowanych do osób związanych z duchowością karmelitańską. W nich Najświętsza Panna zajmuje bowiem szczególne miejsce, co potwierdził Papież w słowach przed modlitwą „Anioł Pański” 24 lipca 1988 roku. Przypomniawszy tam średniowiecznych eremitów na Górze Karmel, którzy pierwszy kościół dedykowali Dziewicy zwanej przez nich *Flos Carmeli* ze względu na „piękno wszystkich cnót”, jakie posiada. Fakt dedykacji świątyni, według Ojca Świętego, uzewnętrzniał pragnienie mnichów poświęcenia się całkowitego Maryi na służbę Chrystusowi. Od-tąd towarzyszy Ona swym przybranym synom i braciom w podążaniu na duchowy szczyt Karmelu. Bogurodzica „wzywana przez karmelitów jako Matka, Opiekunka i Siostra staje się jako Przeczysta Dziewica wzorem kontemplacji, uważnego na-

²⁰ Zob. *Karmelitański Papież...*, dz. cyt., s. 127.

słuchiwania i medytacji słowa Bożego oraz posłuszeństwa woli Ojca przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym. Dlatego właśnie w Karmelu i w każdej duszy głęboko karmelitańskiej kwitnie życie mocnej jedności i zażyłości z Maryją, jakiś nowy sposób życia dla Boga i przedłużenia tutaj na ziemi miłości Syna Bożego ku Maryi, Jego Matce”²¹.

W Niej mnisi dostrzegają zatem wzorcowy styl egzystencji całkowicie zorientowanej na Pana w kontemplacyjnym zasłuchaniu i rozważaniu Słowa, a także pomoc w realizacji tak wzniosłego ideału. Jest Ona zarówno przykładem do naśladowania, jak i czułą Matką i Siostrą, w której mogą złożyć nadzieję²².

Ta troskliwa obecność wyraża się szczególnie w znaku szkaplerza. Ojciec Święty odwołał się tu do „czcigodnej tradycji”, która podaje, że w 1251 roku Maryja ustrzegła zagrożony w istnieniu zakon, podarowując jego generałowi, św. Szymonowi Stockowi, szkaplerz – część habitu – jako rękojmię opieki. Odtąd przynosi on liczne owoce duchowe wśród wiernych.

Jeśli Papież tak chętnie wypowiadał się na temat owej „szaty Maryi”, dając często osobiste świadectwo, to w tym celu, aby zaprosić do podjęcia takiej formy pobożności, a także wyjaśnić, na czym polega jej istota. Ukazywał własną wierność tej duchowej praktyce oraz prawdę o sile²³ i innych łaskach, jakie z niej czerpał, w tym tak ważnej, jak rozeznanie powołania²⁴. To stanowić miało zachętę dla słuchaczy, aby zawierzyć Najświętszej Pannie w znaku szkaplerza. Pojmował go przede wszystkim jako znak Jej matczynej troski: jak matka zabiega o ubranie dla potomstwa, tak Matka Kościoła dba o duchowe odzienie przybranych dzieci. Tym odzieniem jest łaska Boża, którą Ona chce im uprosić i zachować w nich nieskalaną²⁵.

Szkaplerz stanowi jednocześnie szatę osłaniającą jak „tarcza opieki”²⁶, nade wszystko zaś przymierze, jakie zawiązuje się między Dziewicą a wiernym. Staje się bowiem konkretną realizacją Jezusowego testamentu: przyjęciem Tej, którą Ukrzyżowany ofiarował wszystkim odkupionym za Matkę, oraz powierzeniem się Jej na wzór św. Jana (por. J 19, 25-27)²⁷.

Szkaplerz wreszcie jest „habitem”, jak zaznaczył Jan Paweł II w liście apostolskim z okazji 750-lecia tego nabożeństwa. Ten, kto się w niego przyodziewa, otrzymuje udział w duchowych dobrach zakonu, „zostaje wprowadzony do ziemi Karmelu, aby «spożywać jej owoce i jej zasoby» (por. Jr 2, 7) oraz doświadczać

²¹ PGK, s. 24-25.

²² Zob. *Providentialis gratiae eventus. List apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II z okazji 750-lecia szkaplerza świętego (1251-2001)* (25.03.2001), dostępny na stronie: http://szkaplerz.pl/szata/index.php?go=list_JPII [27.09.2017], 3.

²³ Zob. Jan Paweł II, *Telegram do uczestników koronacji cudownego obrazu Matki Boskiej Szkaplerznej w Czernej* (Watykan, 17.07.1988), w: PGK, s. 24.

²⁴ Zob. Jan Paweł II, *Słowo do młodzieży w czasie wizytacji parafii Mostacciano pod Rzymem* (15.01.1989), w: PGK, s. 25.

²⁵ Zob. tamże.

²⁶ Zob. Jan Paweł II, *Akt poświęcenia Chile Matce Bożej Szkaplerznej w Maipú* (03.04.1987), w: PGK, s. 22.

²⁷ Zob. *Providentialis...*, 5.

słodkiej i macierzyńskiej obecności Maryi w codziennym trudzie” przyoblekania się w Jezusa²⁸.

Istnieją zatem dwa jego wymiary: z jednej strony oznacza nieustanną opiekę Przczystej w ciągu ziemskiej egzystencji i w chwili śmierci, z drugiej – wysiłek przemiany według obrazu Syna Bożego (por. Rz 8, 29). Na ten aspekt Papież zwrócił szczególną uwagę, pisząc, że „nabożeństwo do Niej nie może ograniczać się tylko do modlitw i hołdów składanych Jej przy określonych okazjach, ale powinno stanowić «habit», czyli nadawać stały kierunek chrześcijańskiemu postępowaniu, opartemu na modlitwie i życiu wewnętrznym poprzez częste przystępowanie do sakramentów i konkretne uczynki miłosierne co do ciała i co do duszy”²⁹. Podobnie we wspomnianym już rozważaniu przed modlitwą „Anioł Pański” Ojciec Święty wyjaśnił, na czym polega istota noszenia maryjnej szaty: to kształtowanie swego życia według życia Niepokalanej – przez przyjmowanie Bożego Słowa czystym sercem oraz służbę wobec bliźnich.

Przymierze z Bogurodnicą realizuje się zatem w modlitwie pełnej ufności, zachwycie i czci oraz żarliwym naśladowaniu. W ten sposób szkaplerz jawi się jako „synteza maryjnej duchowości”. Owocem zaś jej jest upodobnienie się do Jezusa, czego dowód stanowią liczni święci Karmelu³⁰.

Nabożeństwa tego Papież nie rezerwował jednak wyłącznie dla członków tego zakonu. Polecał je również małżonkom, chorym czy młodzieży. Podczas audyencji generalnej, 13 lipca 1988 roku, zachęcił młodych do wyboru własnej formy pobożności maryjnej, sam wskazując na szkaplerz. Zwrócił się wówczas również do nowożeńców. Zaprosił ich do powierzenia swego związku Matce Bożej Szkaplerznej, gdyż tkwi w tym „cały sekret dobrego przeżycia miłości małżeńskiej”. Najświętsza Panna gotowa jest bowiem własnym wstawiennictwem umacniać ją w chwilach próby, uprosić dla niej wierność, płodność, czystość i piękno, dzięki czemu stanie się ona „drogą zbawienia i uświęcenia”. Z kolei chorym Pani Szkaplerzna może nieść pomoc w odkrywaniu zbawczej wartości cierpienia – Ta, która sama stała pod krzyżem Syna, głęboko z Nim w bólu zjednoczona.

Wszystkim zatem, jak zauważył Ojciec Święty, Najświętsza Maryja Panna z Góry Karmel wskazuje zasadniczy cel ziemskiej egzystencji: duchowy szczyt, jakim jest życie wieczne. Wszystkim też została ofiarowana jako Wspomożycielka w wędrówce ku niemu³¹.

2.2. Ideał kontemplacyjny

Kontemplacja stanowi zasadniczy ideał przeżywany w Karmelu. Jan Paweł II potwierdzał to wielokrotnie, choćby w liście z okazji 400-lecia śmierci św. Teresy

²⁸ Zob. tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Zob. tamże, 4-6.

³¹ Zob. Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. na szczycie Adamello w Alpach* (16.07.1988), w: PGK, s. 23.

od Jezusa zatytułowanym *Virtutis exemplum et magistra*, gdzie określił modlitewny styl życia jako „szczególne powołanie” i „zbawienny obowiązek” duchowych synów i córek Mistyczki z Awili, wynikający z Reguły. Jednocześnie wyjaśnił, jak Święta rozumiała modlitwę: to pielęgnowana przyjaźń „z Tym, o którym wiemy, że nas miłuje”³². Jako pierwsze i fundamentalne jawi się tu doświadczenie obecności Przyjaciela przemawiającego w milczeniu i ofiarowującego Siebie. On pozostaje źródłem owej zażyłości. Tak pojmowana modlitwa koncentruje się na Chrystusie – przedmiocie kontemplacji. Kontemplacja z kolei stanowi „dar wody żywej”, jakiego Bóg nikomu, kto jest na jego przyjęcie gotowy, nie odmawia. Ta zaś gotowość wyraża się w całkowitym oddaniu się Panu, dzięki czemu człowiek może doświadczać żywej Jego obecności we własnym wnętrzu³³.

Owo oddanie stanowi warunek konieczny egzystencji „poświęconej całkowicie kontemplacji” (por. PC 7), właściwej dla Karmelu. Posiada ono wielorakie wymiary, które przypominał niejednokrotnie Ojciec Święty w przemówieniach czy pismach skierowanych do członków terezańskiego zakonu. W liście do karmelitanek bosych z 31 maja 1982 roku zwrócił uwagę na charakter kontemplacyjny ich powołania – cel reformy, jaką podjęła św. Teresa, a także na środki pozwalające zrealizować wyznaczony ideał. Odwołując się do nauczania tego Doktora Kościoła, jako pierwszą spośród nich Papież wyliczył samotność: potrzebę oddzielenia od wszystkiego, aby zbliżyć się do Boga. Tak jak Święta, uznał względność tego wymogu, gdyż modlitwa winna towarzyszyć osobie w każdych warunkach. Jednocześnie podkreślił niezwykłą jego skuteczność, czego była świadoma sama Reformatorka, kładąc szczególny nacisk na zachowanie klauzury. Również Następca św. Piotra w tym miejscu, jak i przy wielu innych okazjach, wezwał mniszki do ścisłego przestrzegania odosobnienia – w wymiarze wewnętrznym i zewnętrznym – oraz polecił w tym względzie „należyta surowość”³⁴.

Do innych środków sprzyjających kontemplacji Jan Paweł II za św. Teresą zaliczył milczenie oraz gorliwą pokutę, nierozzerwalnie związaną z modlitwą. Asceza pomaga również w budowaniu wspólnoty, w pokorze i oderwaniu – podstawowych dla osiągnięcia doskonałości. „Dlatego – jak zaznaczył Papież – nie byłaby zgodna z Soborem ani charyzmatem świętej Matki taka odnowa, która osłabiłaby pokutę, a ofiarę z siebie uczyniła mniej wspaniałomyślną, mniej radosną, mniej całkowitą”³⁵.

W przekonaniu Jana Pawła II, do owego charyzmatu należy w sposób szczególny ukrycie. Podczas wizyty w kaplicy domu generalnego karmelitów bosych w Rzymie, 24 stycznia 1982 roku, Ojciec Święty przywołał zdanie św. Pawła: „Życie wasze jest ukryte z Chrystusem w Bogu” (Kol 3, 3), odnosząc je do słuchaczy. Określił powołanie karmelitańskie jako wypełnienie i unaocznienie przytoczonych słów. Chodzi

³² Teresa od Jezusa, *Dzieła, t. I: Księga życia*, przeł. H.P. Kossowski, Kraków 1997, 8, 5.

³³ Zob. Jan Paweł II, *Virtutis exemplum...*, 1.

³⁴ Zob. Jan Paweł II, *List do karmelitanek bosych z okazji 400-lecia śmierci św. Teresy od Jezusa* (31.05.1982), w: PGK, s. 50-51.

³⁵ Tamże, s. 51.

tu przede wszystkim o ukrycie w sercu, które – wewnętrznie ubogacone – staje się „twierdzą”³⁶. Temat ten kontynuował Papież w przemówieniu do karmelitanek bosych w klasztorze św. Józefa w Rzymie, 14 marca tego samego roku. Wzywając do wierności charyzmatowi Fundatorki – „charyzmatowi życia ukrytego”, powiedział wówczas: „Jest rzeczą wspaniałą ukryć się na całe życie razem z Chrystusem obecnym w sercu i odnajdywać w tym sercu wszelkie bogactwa, które się w nim znajdują, dla siebie i dla innych”³⁷.

Niewątpliwie jednak naczelné miejsce w duchowości Karmelu przypada modlitwie. W nauczaniu Jan Paweł II podkreślał jej prymat w życiu osób związanych z tradycją karmelitańską. Mówił o szczególnym charyzmacie terezańskim, który łatwo można wyczytać z dzieł świętej Matki, a którym jest modlitwa. To jej służyły liczne fundacje: tworzeniu wspólnot modlitewnych. Nią też w sposób wyjątkowy odznacza się Karmel, co zaznaczył Papież w następujących słowach: „Wasza obecność [...] wyróżnia się wśród licznych rodzin zakonnych właściwym sobie ewangelicznym świadectwem życia wspólnego, modlitwy, propagowaniem rzetelnej duchowości, skoncentrowanej na kontemplacji”³⁸. Tę zaś kontemplację rozumiał jako otwarcie się na powiew Ducha Świętego, pozwolenie Mu na ogarnięcie siebie i przemienienie³⁹.

2.3. Chrystocentryzm

Kontemplacja terejańska nie jest jednak nieokreślonym wnikaniem w Bóstwo ani myślową pustką, na co zwrócił uwagę Jan Paweł II w homilii wygłoszonej podczas pobytu w Awili, 1 listopada 1982 roku. Przytoczył wówczas słowa św. Teresy od Jezusa: „Nieźmiernie wiele na tym zależy, byśmy, póki żyjemy w tym ludzkim cielem, mieli przed oczyma Chrystusa Pana w ludzkiej postaci Jego”⁴⁰, wskazując na centralne znaczenie Słowa Wcielonego w duchowości karmelitańskiej. Bliskość Boga odnajdywana jest tu przez człowieczeństwo Chrystusa, które stanowi bramę do tajemnicy Trójcy Świętej, a także do tajemnicy człowieka. W tym świetle modlitwa to przebywanie wewnątrz siebie z Jezusem, jedyną Drogą wiodącą do Ojca; to słuchanie w milczeniu Mistrza i opuszczenie siebie, by patrzeć na Ukrzyżowanego. Inspiruje się ona Ewangelią, lecz nie tworzy wyobrażeń zmysłowych: przedmiotem tej relacji jest Zmartwychwstały, żywy i obecny. W ten sposób Papież podkreślił nieodzowność obecności Chrystusa w kontemplacji terejańskiej. On stoi u jej początku i końca jako źródło, moc podtrzymująca i treść „owych «przyjacielskich sto-

³⁶ Zob. PGK, s. 48.

³⁷ Tamże, s. 49.

³⁸ Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli terejańskich zakonów, zgromadzeń i stowarzyszeń w Bazylice św. Piotra w Rzymie z okazji zakończenia jubileuszu 400-lecia śmierci św. Teresy od Jezusa* (02.10.1982), w: PGK, s. 52-53.

³⁹ Zob. tamże, s. 53.

⁴⁰ Teresa od Jezusa, *Księga życia*, 22, 9.

sunków», jakimi jest modlitwa⁴¹. On stanowi, zgodnie z nauką św. Jana od Krzyża przypominaną przez Jana Pawła II, pełnię Objawienia, jedyne Słowo Ojca, w którym Bóg wszystko wyjawiał ludziom, które nieustannie wypowiada w milczeniu i którego człowiek w milczeniu powinien słuchać. Najbardziej wymowne Słowo otrzymuje on w Ukrzyżowanym. W krzyżu, najdotkliwszym bólu i opuszczeniu, odsłania się bowiem ogrom miłości Odkupiciela, a zarazem światło dla nocy cierpień ludzkich⁴².

Jezus zajmuje centralne miejsce nie tylko w kontemplacji, ale i całej egzystencji karmelitów i karmelitanek. Fundamentem życia kontemplacyjnego, jak zaznacza Ojciec Święty, jest bowiem podążanie za Mistrzem według trzech rad ewangelicznych, tak, że staje się On ośrodkiem i racją istnienia. Następować ma to tak dalece, iż utożsamienie się z Nim decyduje o autentyczności kontemplatyka⁴³. Ono z kolei dokonuje się przez udział w Misterium Paschalnym, co należy do natury powołania zakonnego, a w sposób wyjątkowy: klauzurowego⁴⁴. Cała płodność, a zarazem jego sens bierze się z łaski Chrystusa, który włącza jestestwo osób Mu poświęconych, ich modlitwę, kult, pracę, samotność, umartwienia, słabość i cierpienia we własną Ofiarę. Tylko przez Niego, w Nim i z Nim ich egzystencja nabiera nieskończonej wartości, stając się doksologiczną w obliczu Ojca i zbawczą dla świata⁴⁵.

2.4. Eklezjalność

Jan Paweł II, idąc za nauką i przykładem Reformatorki Karmelu, podkreślił eklezjalny charakter duchowości tej rodziny zakonnej. We wstępie wspomnianego już listu *Virtutis exemplum et magistra* zwrócił uwagę na to, że Mistyczka z Awili pojmowała oddanie siebie Chrystusowi jako nierozzerwalnie złączone z poświęceniem się Jego Mistycznemu Ciału. Do tego stopnia utożsamiała te dwie rzeczywistości, że „wołając w chwili śmierci: «Jestem córką Kościoła», św. Teresa wyraziła ten trwały stan swego ducha, dzięki któremu kontemplacja Boga w Chrystusie staje się miłosną kontemplacją Jego Kościoła [...]”.

Nieco dalej Papież przedstawił pełne zatroskanie Hiszpanki o losy podzielo-nej w wyniku reformacji wspólnoty eklezjalnej, a zarazem żarliwe zaangażowanie na rzecz jej odnowy przez osobiste uświęcenie oraz świętość współsióstr. Ukazał posłuszeństwo wobec Kościoła u tej Kobiety, która każdy rękopis swego dzieła chciała poddać jego ocenie. Uwydatnił również fakt, że sama odnowa zakonu posiadała

⁴¹ Zob. Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 60-61.

⁴² Zob. *Maestro en la fe. List apostolski do przełożonego generalnego karmelitów bosych z okazji 400-lecia śmierci św. Jana od Krzyża* (14.12.1990), w: PGK, 9, 16.

⁴³ Por. Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic klauzurowych w klasztorze Wcielenia w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 55.

⁴⁴ „Wy uczestniczycie w sposób szczególny, z samej natury swego powołania, w krzyżu Chrystusa. I dlatego macie szczególny udział w tajemnicy paschalnej. I dlatego macie również swoje szczególne miejsce w Kościele” (Jan Paweł II, *Przemówienie do karmelitanek bosych w klasztorze św. Józefa w Rzymie* (14.03.1982), w: PGK, s. 49.)

⁴⁵ Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic klauzurowych w klasztorze Wcielenia w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 56.

charakter ściśle eklezjalny: dla owocniejszej służby Mistycznemu Ciału Chrystusowemu⁴⁶.

Troskę tę pozostawiła w dziedzictwie założonym przez siebie wspólnotom jako zasadniczy motyw ich powołania. Jak napisał Ojciec Święty, „pouczenia, które przekazała swoim duchowym córkom, aby modliły się i ofiarowywały za Kościół, nie tylko ukazują kościelny cel podjętej przez nią reformy, ale także stanowią w pewien sposób znak szczególny Karmelu”⁴⁷. Ta sama miłość do Kościoła, jaka przenikała słowa i czyny Fundatorki, ma zatem pobudzać wszystkich jej duchowych spadkobierców do gorliwego poświęcenia się dla jego dobra.

Poświęcenie to przybiera postać zróżnicowaną w zależności od gałęzi zakonu, czemu Jan Paweł II dał wyraz w poleceniach i zachętach skierowanych do ich członków. Dla karmelitanek bosych służba wspólnocie eklezjalnej oznacza życie kontemplacyjne, gdyż „bez tego poświęcenia się drodze kontemplacji ich zamknięcie się w klasztorze byłoby pozbawione znaczenia [...]”⁴⁸. Ich zadaniem jest zatem ukrycie się na owej „pustyni”, gdzie Pan przemawia do serca (por. Oz 2, 16) i gdzie tkwi wielka płodność ich wyniszczenia dla Kościoła. Klauzura bowiem, jak stwierdził Papież, nie oddala mniszek od Mistycznego Ciała Chrystusa, ale winna umieszczać je w samym jego sercu. W ten sposób staną się, zgodnie z ideałem wyrażonym przez św. Teresę od Dzieciątka Jezus († 1897), „miłością w sercu Kościoła”⁴⁹, w którym zajmują zawsze „honorowe miejsce” jako jego „czołówka w drodze do Królestwa”⁵⁰. Jego też sprawy mają otaczać modlitwą, dla wszystkich zaś stanowić milczące świadectwo obecności Boga w ludzkiej historii⁵¹ oraz wartości ewangelicznych wobec konsumpcyjnego społeczeństwa, głosząc, że „Bóg sam wystarcza”. Poprzez życie kontemplacyjne mniszki przyczyniają się do odnowy świata – przeniknięcia go Duchem Świętym i tym samym – uświęcenia⁵².

Z kolei posługa karmelitów bosych, którzy mają być „eremitami kontemplatywnymi”, polega szczególnie na kompetentnym kierownictwie duchowym, głoszeniu Ewangelii, oddawaniu się teologii oraz działalności misyjnej. Aby sprostać tak odpowiedzialnemu zadaniu, jak pouczał Ojciec święty, winni oni zgłębiać teologię duchowości. Dzięki wiedzy i pokorze staną się „przewodnikami i mistrzami dla ludzi pragnących wspólnoty i doświadczenia Boga”⁵³.

Zgromadzenia i instytucje czerpiące z bogactwa duchowego Karmelu służą nato-

⁴⁶ Jan Paweł II, *Virtutis exemplum...*, 1.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Tamże, 2.

⁴⁹ Zob.: Teresa od Dzieciątka Jezus, *Dzieje duszy*, Rkps B 3v; Jan Paweł II, *Virtutis exemplum...*, 2.

⁵⁰ Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic klauzurowych w klasztorze Wcielenia w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 55, 57.

⁵¹ Zob. *List do przełożonego prowincji krakowskiej z okazji 400-lecia przybycia karmelitów bosych do Polski* (14.12.2004), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/karmelici_14122004.html [27.09.2017].

⁵² Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic klauzurowych w klasztorze Wcielenia w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 56.

⁵³ Zob. Jan Paweł II, *Virtutis exemplum...*, 2; Tenże, *Przemówienie wygłoszone przy grobie św. Jana*

miast Kościołowi poprzez pracę apostolską, działalność charytatywną i społeczną. Ich misją jest, zgodnie z myślą papieską, prowadzić napotkanych ludzi do Boga, zapraszając ich do komunii z Nim. Członkowie tych wspólnot – oddani modlitwie i działaniu – winni zachowywać jedność tych dwóch wymiarów, do czego wezwał ich Następca św. Piotra. Równocześnie wskazał sposób realizacji owego zadania: przez wierność kontemplacji. Im bardziej bowiem ktoś w niej jest zanurzony, tym żarliwiej troszczy się o zbawienie innych⁵⁴.

2.5. Doskonała miłość

Zasadniczy cel i zarazem sens duchowości karmelitańskiej mieści się w miłości, do pełni której ma owa duchowość prowadzić. Zaświadczał o tym niejednokrotnie Jan Paweł II, przywołując choćby sylwetki beatyfikowanych czy kanonizowanych członków rodziny Karmelu oraz ukazując w ich heroicznym życiu realizację najważniejszego z przykazań (por. Mk 12, 28nn). Tak stało się w przypadku św. Rafała Kalinowskiego, który złożył z siebie bezkompromisowy i całkowity dar w zakonnej służbie i w ten sposób „dojrzał [...] do sądu miłości”⁵⁵. Z kolei tajemnicą doskonałości św. Teresy z Los Andes była miłość, jaka skłoniła ją do poświęcenia siebie i swojej młodości w ofierze klauzury⁵⁶. Cnota ta doprowadziła też św. Teresę Benedyktę od Krzyża do udziału w Misterium Paschalnym Chrystusa poprzez osobiste cierpienie w obozie koncentracyjnym, czyniąc je owocnym dla zbawienia świata⁵⁷. Najwymowniejszym przykładem pozostaje tu jednak św. Teresa od Dzieciątka Jezus, która posiadała *Divini amoris scientiam* w stopniu tak wyróżniającym, że pozwoliło to nadać jej tytuł doktora Kościoła⁵⁸. W ten sposób Papież chciał ukazać prawdę, iż „świętość opiera się przede wszystkim na miłości. Jest jej dojrzałym owocem”⁵⁹.

Nie inaczej może być, gdy chodzi o duchowość Karmelu, która stanowić ma „drogę doskonałości”. Jan Paweł II chętnie przypominał słowa św. Jana od Krzyża: „Pod wieczór życia będą cię sądzić z miłości”⁶⁰. To właśnie ona – czysta i bezinteresowna

od Krzyża w Segovii (04.11.1982), w: PGK, s. 76.

⁵⁴ Zob. Jan Paweł II, *Virtutis exemplum...*, 2.

⁵⁵ Zob. Jan Paweł II, *Kazanie wygłoszone przy grobie o. Rafała Kalinowskiego w Czernej* (15.11.1966), dostępne na stronie: <https://www.karmel.pl/15-11-1966-czlowiek-oddany-bogu/> [27.09.2017].

⁵⁶ Zob. Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej s. Teresy od Jezusa z Los Andes w Santiago, Chile* (03.04.1987), w: PGK, s. 138.

⁵⁷ Zob. Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej bł. Teresy Benedykty od Krzyża w Rzymie* (11.10.1998), w: PGK, s. 167.

⁵⁸ Zob. Jan Paweł II, *Divini amoris scientia. List apostolski z okazji ogłoszenia św. Teresy od Dzieciątka Jezus i Najświętszego Oblicza doktorem Kościoła Powszechnego* (19.10.1997), w: PGK, s. 102-111.

⁵⁹ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. beatyfikacyjnej s. Marii od Jezusa Ukrzyżowanego w Rzymie* (13.11.1983), w: PGK, s. 178. Zob. Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej o. Rafała Kalinowskiego i br. Alberta Chmielowskiego na Błoniach krakowskich* (22.06.1983), PGK, s. 124.

⁶⁰ Zob. Jan Paweł II, *Kazanie wygłoszone przy grobie o. Rafała Kalinowskiego w Czernej* (15.11.1966 r.); Tenże, *Przemówienie w auli Pawła VI do pielgrzymów przybyłych na kanonizację bł. Rafała Ka-*

– jest najgłębszym motywem podjęcia życia kontemplacyjnego i zarazem usprawiedliwieniem takiej formy egzystencji⁶¹. Miłości, jak zauważył Ojciec Święty, inspirowaną doktryną św. Teresy od Jezusa, nie można jednak utożsamiać z duchowymi odczuciami, lecz oznacza ona pełnienie woli Bożej. Jest to – obok modlitwy – wymiar „[...] inny, niepodzielnie związany z duchowością terezańską”⁶². Albowiem „[...] prawdziwa doskonałość nie polega ani na aktywności, ani na kontemplacji, ale na zgodności naszej woli z wolą Bożą”⁶³. Jej zaś ucieleśnienie człowiek odnajduje w Jezusie; z tego względu życie mnicha winno koncentrować się na podążaniu za Nim.

Tak więc cała duchowość karmelitańska przeniknięta jest miłością i na nią nakierowana. W tym kluczu sama modlitwa staje się nie tyle rozmyśleniem, co miłowaniem⁶⁴. Życie wspólne daje z kolei niezliczone okazje do miłości bliźniego, w której miłość Boga się wyraża i wzrasta jako nierozzerwalnie z nią złączona⁶⁵. Na tej drodze, co potwierdzili swym przykładem liczni święci Karmelu, osiąga się doskonałe upodobnienie do Mistrza, czyli świętość. Ona bowiem jest „[...] szczególnym podobieństwem do Chrystusa. Jest podobieństwem przez miłość”⁶⁶.

Podsumowanie

Duchowość karmelitańska w ujęciu św. Jana Pawła II to duchowość integralna. Zawiera w sobie bowiem i łączy absolutny prymat Boga z prawdziwym humanizmem, chrystocentryzm z eklezjalnością, modlitwę z apostołstwem, miłość Pana z miłością bliźniego, czego niedościgniony przykład odnajduje w Maryi. Pierwszorzędną rolę odgrywa w niej kontemplacja, która jednak nie posiada nic wspólnego z czysto nadprzyrodzonym, oderwanym od rzeczywistości i zamkniętym w sobie mistycyzmem. Opiera się ona na Człowieczeństwie Jezusa, skierowana jest całkowicie ku służbie Kościołowi i stanowić ma „drogę doskonałości” prowadzącą do coraz głębszej miłości – ostatecznego celu kontemplacyjnego życia.

Tak ukształtowana duchowość posiada charakter głęboko Boski i zarazem ludzki, mistyczny i równocześnie eklezjalny. Prowadzi w sposób pewny do zjednoczenia z Panem, znajdując szczególne miejsce w Kościele, podobnie jak znalazła je w du-

linowskiego (18.11.1991), w: PGK, s. 131; Tenże, *Przemówienie wygłoszone przy grobie św. Jana od Krzyża w Segowii* (04.11.1982), w: PGK, s. 76; *Maestro en la fe*, 16. Por. Jan od Krzyża, *Słowa światła i miłości*, 59.

⁶¹ Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic kontemplacyjnych w klasztorze karmelitanek bosych w Lisieux* (02.06.1980), w: PGK, s. 98.

⁶² Zob. Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli terezańskich zakonów, zgromadzeń i stowarzyszeń w Bazylice św. Piotra w Rzymie z okazji zakończenia jubileuszu 400-lecia śmierci św. Teresy od Jezusa* (02.10.1982), w: PGK, s. 53.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Zob. Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 58.

⁶⁵ Por. tamże, w: PGK, s. 61.

⁶⁶ Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej o. Rafała Kalinowskiego i br. Alberta Chmielowskiego na Błoniach krakowskich* (22.06.1983), w: PGK, s. 124.

chowości i nauczaniu Świętego Polaka. W oparciu o jego wypowiedzi, jak i relacje świadków, można wysunąć twierdzenie, iż miała niemały udział w osiągnięciu doskonałości przez niego. Dojrzałe człowieczeństwo Jana Pawła II, a także m. in. tych osób, których świętość wyrosła w Karmelu ukazał poprzez liczne beatyfikacje i kanonizacje, stanowi pieczęć potwierdzającą autentyzm, piękno i wyjątkową owocność duchowości karmelitańskiej.

Literatura

- Jan od Krzyża, *Słowa światła i miłości. Przestrogi*, Kraków 2013.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do Papieskiego Wydziału Teologicznego „Teresianum” w Rzymie* (22.04.1979), w: *Przewodnicy na Górę Karmel ukazani przez Jana Pawła II*, red. Cz. Gil, Kraków 2000, s. 72-73 [dalej: PGK].
- Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic kontemplacyjnych w klasztorze karmelitanek bosych w Lisieux* (02.06.1980), w: PGK, s. 97-99.
- Jan Paweł II, *Virtutis exemplum et magistra. List do przełożonego generalnego karmelitów bosych z okazji 400-lecia śmierci św. Teresy od Jezusa* (14.10.1981), w: PGK, s. 42-47.
- Jan Paweł II, *Przemówienie podczas wizyty w kaplicy domu generalnego karmelitów bosych w Rzymie* (24.01.1982), w: PGK, s. 48-49.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do karmelitanek bosych w klasztorze św. Józefa w Rzymie* (14.03.1982), w: PGK, s. 49.
- Jan Paweł II, *List do karmelitanek bosych z okazji 400-lecia śmierci św. Teresy od Jezusa* (31.05.1982), w: PGK, s. 49-52.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do przedstawicieli terecjańskich zakonów, zgromadzeń i stowarzyszeń w Bazylice św. Piotra w Rzymie z okazji zakończenia jubileuszu 400-lecia śmierci św. Teresy od Jezusa* (02.10.1982), w: PGK, s. 52-54.
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 57-62.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do zakonnic klauzurowych w klasztorze Wcielenia w Awili* (01.11.1982), w: PGK, s. 55-57.
- Jan Paweł II, *Przemówienie wygłoszone przy grobie św. Jana od Krzyża w Segovii* (04.11.1982), w: PGK, s. 73-76.
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej o. Rafała Kalinowskiego i br. Alberta Chmielowskiego na Błoniach krakowskich* (22.06.1983), w: PGK, s. 122-127.
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. beatyfikacyjnej s. Marii od Jezusa Ukrzyżowanego w Rzymie* (13.11.1983), w: PGK, s. 177-179.
- Jan Paweł II, *Przemówienie do uczestników Kapituły Generalnej Karmelitów Bosych w Watykanie* (04.05.1985), <http://www.karmel.pl/04-05-1985-chodzilo-sie-z-radoscia-do-tego-kosciola/> [27.09.2017].
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. beatyfikacyjnej s. Teresy od Jezusa z Los Andes w Santiago, Chile* (03.04.1987), w: PGK, s. 137-142.
- Jan Paweł II, *Akt poświęcenia Chile Matce Bożej Szkaplerznej w Maipú* (03.04.1987), w: PGK, s. 22.
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona w czasie Mszy św. na szczycie Adamello w Alpach* (16.07.1988), w: PGK, s. 23-24.
- Jan Paweł II, *Telegram do uczestników koronacji cudownego obrazu Matki Boskiej Szkaplerznej w Czernej* (Watykan, 17.07.1988), w: PGK, s. 24.
- Jan Paweł II, *Słowa przed modlitwą „Anioł Pański”* (24.07.1988), w: PGK, s. 24-25.
- Jan Paweł II, *Słowo do młodzieży w czasie wizytacji parafii Mostacciano pod Rzymem* (15.01.1989), w: PGK, s. 25.
- Jan Paweł II, *Maestro en la fe. List apostolski do przełożonego generalnego karmelitów bosych z okazji 400-lecia śmierci św. Jana od Krzyża* (14.12.1990), w: PGK, s. 77-86.

- Jan Paweł II, *Przemówienie w auli Pawła VI do pielgrzymów przybyłych na kanonizację bł. Rafała Kalinowskiego* (18.11.1991), w: PGK, s. 130-132.
- Jan Paweł II, *Dar i Tajemnica*, Kraków 1996.
- Jan Paweł II, *Divini amoris scientia. List apostolski z okazji ogłoszenia św. Teresy od Dzieciątka Jezus i Najświętszego Oblicza doktorem Kościoła Powszechnego*, w: PGK, s. 102-111.
- Jan Paweł II, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. kanonizacyjnej bł. Teresy Benedykty od Krzyża w Rzymie* (11.10.1998), w: PGK, s. 165-167.
- Jan Paweł II, *Providentialis gratiae eventus. List apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II z okazji 750-lecia szkaplerza świętego (1251-2001)* (25.03.2001), http://szkaplerz.pl/szata/index.php?go=list_JPII [27.09.2017].
- Jan Paweł II, *List do przełożonego prowincji krakowskiej z okazji 400-lecia przybycia karmelitów bosych do Polski* (14.12.2004), https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/jan_pawel_ii/listy/karmelici_14122004.html [27.09.2017].
- Jan Paweł II i Karmel, <http://www.karmel.pl/jan-pawel-ii-i-karmel/> [27.09.2017].
- Karmelici bosi w Wadowicach. Historia, <http://karmel-wadowice.pl/klasztor/historia/> [27.09.2017].
- Karmelitański Papież. Księga pamiątkowa z okazji beatyfikacji Jana Pawła II, red. M. Zawada, Kraków 2011.
- „Szkaplerz noszę zawsze”. Wypowiedzi Ojca Świętego Jana Pawła II o swoim nabożeństwie do Matki Bożej Szkaplerznej, <http://www.karmel.pl/szkaplerz-nosze-zawsze/> [27.09.2017].
- Teresa od Dzieciątka Jezus, *Dzieje duszy*, Kraków 2002.
- Teresa od Jezusa, *Dzieła, t. I: Księga życia*, Kraków 1997.
- Wach, A., *Karmelitański Jan Paweł II*, „Głos Karmelu” 6/24 (2008), s. 10-13.
- Wojtyła, K., *Kazanie wygłoszone przy grobie o. Rafała Kalinowskiego w Czernej* (15.11.1966), <https://www.karmel.pl/15-11-1966-czlowiek-oddany-bogu/> [27.09.2017].
- Zieliński, J., *Szkaplerzne nabożeństwo Jana Pawła II*, „Głos Karmelu” 6/24 (2008), s. 37-39.

Carmelite Spirituality in the Life and Selected Teaching of St. John Paul II

Summary: Carmelite spirituality was visibly present in the life and teaching of St. John Paul II. This was connected in the first place with his environment, where he encountered this form of spirituality mainly through the Carmelite pastoral ministry (Wadowice), through reading the works of the Spanish Mystics (Cracow) and through his studies – exploring the doctrine of St. John of the Cross (Cracow and Rome). This contact continued after his election to the Holy See, among others through meetings with representatives of Carmelite communities, in correspondence, and especially in the beatifications and canonizations of Carmelites.

The Pope repeatedly referred to Carmelite spirituality in his teachings, touching on different aspects depending on the addressees or the circumstances of speeches or letters. On the basis of this material, we can outline a general image of his understanding of Carmelite spirituality, which includes the following features: a Marian focus, the contemplative ideal, christocentrism, ecclesiality and perfect love. They indicate the integrated nature of this spirituality, which is deeply divine as well as human; mystical and ecclesial. It is this integration that makes it a sure way to holiness, as confirmed by the many saints of Carmel, as well as by St. John Paul II, who walked in this way.

Keywords: Carmelite spirituality, St. John Paul II, christocentrism, ecclesiality